

अगस्त्यो मैत्रावरुणिः। विश्वे देवाः। त्रिष्टुप्।

आ न इळाभिर्विदथे सुशस्ति विश्वानरः सविता देव एतु।

अपि यथा युवानो मत्सथा नो विश्वं जगदभिपित्वे मनीषा ॥ १.१८६.०१

यथा । युवानः- नित्यतरुणा देवाः । नः- अस्माकम् । मनीषा- मनीषया । अभिपित्वे- अभिपतनीये
धाम्नि स्थिताः सन्तः । विश्वं जगत्- सर्वम् । मत्सथ- मादयथ । तथा । विदथे- यज्ञे ।
यैर्विदन्त्यात्मानमिति विदथाः । सुशस्ति- शोभनस्तोत्ररूपाभिः । इळाभिः- वाग्भिः । नः-
अस्मान् । विश्वानरः- सर्वहितकरः । देवः सविता- आत्मसूर्यः । आ एतु- आगच्छतु ॥१॥

आ नो विश्व आस्क्रा गमन्तु देवा मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः।

भुवन्यथा नो विश्वे वृधासः करन्सुषाहा विथुरं न शवः ॥ १.१८६.०२

विश्वे अस्क्राः- सर्वे आस्कन्दयितारः । देवाः । मित्रः- स्नेहाधिदेवता । अर्यमा- दानाधिदेवता ।
वरुणः- ऋताधिदेवता । सजोषाः- समानप्रीतयः । नः- अस्मान् । आ गमन्तु- आगच्छन्तु । यथा ।
शवः- बलम् । विथुरं न- अहीनम् । भुवत्- भवेत् । तथा । सुषाहा- सहनशीलतया । नः- अस्मान् ।
विश्वे वृधासः- सर्वे वर्धका देवाः । करन्- कुर्वन्तु ॥२॥

प्रेष्ठं वो अतिथिं गृणीषेऽग्निं शस्तिभिस्तुर्वणिः सजोषाः।

असद्यथा नो वरुणः सुकीर्तिरिषश्च पर्षदरिगूर्तः सूरिः ॥ १.१८६.०३

वः- युष्माकम्। प्रेष्ठम्- प्रियतमम्। अतिथिम्। अग्निम्- सर्वभूतहितक्रतुम्। तुर्वाणि:- शीघ्रेण संभक्ता सन्। सजोषा:- सहृदयः सन्। शस्तिभिः- मन्त्रैः। गृणीषे- स्तौमि। यथा। अरिगूर्तः- प्रपन्नानां मन्त्रदः। सूरिः- विद्वान्। वरुणः- ऋताधिदेवता। सुकीर्तिः- अस्मत्कीर्तितशोभनमन्त्रयुक्तः। असत्- भवेत्। नः- अस्माकम्। इषश्च- एषणाश्च। पर्षत्- पूरयेत्। तथा स्तौमि ॥३॥

उप व एषे नमसा जिगीषोषासानक्ता सुदुधेव धेनुः।

समाने अहन्विमिमानो अर्कं विषुरूपे पयसि सस्मिन्नूधन् ॥ १.१८६.०४

जिगीषा- जेतुमिच्छया। नमसा- वन्दनेन। वः- हे देवा युष्मासु। उषसानक्ता- नक्तोषसौ। दिव्यमानुषप्रज्ञे। सुदुधेव धेनुः- शोभनदोहना गौरिव स्थिते। आ- आभिमुख्येन। उप ईषे- कामये। विषुरूपे- यद्यपि नानारूपे तथापि। समाने अहन्- एकस्मिन्नेव दिवसे। सस्मिन्नूधनि पयसि- भवत्योः समाने सोमे रसे। अर्क- मन्त्रम्। विमिमानः- प्रमाणीकृत्य स्तौमि। यद्यपि दैवी प्रज्ञा मनुष्यप्रज्ञा भिन्ने दृश्येते तयोरन्तर्गतो रस एक एवात्मरस इति भावः ॥४॥

उत नोऽहिर्बुध्न्यो मयस्कः शिशुं न पिप्युषीव वेति सिन्धुः।

येन नपातमपां जुनाम मनोजुवो वृषणो यं वहन्ति ॥ १.१८६.०५

उत- अपि च। येन। अपां नपातम्- उदकजं पावकम्। आध्यात्मिके मूलशक्तिधाराजातं सर्वभूतहितक्रतुम्। जुनाम- सङ्गच्छेम। यम्। मनोजुवः- मनोवेगाः। वृषणाः- वर्षकाः प्राणा अश्वाः। वहन्ति- धारयन्ति। अहिर्बुध्न्यः- सः अहीनमूलो रुद्रः। नः- अस्माकम्। मयस्कः- आनन्दकरो भवतु। शिशुं न पिप्युषीव- आप्यायन्ती जननी शिशुमिव। सिन्धुः- उदकधारा। जीवशक्तिधारा। नः- अस्मान्। वेति- कामयते ॥५॥

उत न ई त्वष्टा गन्त्वच्छा स्मत्सूरिभिरभिपित्वे सजोषाः।

आ वृत्रहेन्द्रश्चर्षणिप्रास्तुविष्टमो नरां न इह गम्याः ॥ १.१८६.०६

उत- अपि च । नः- अस्माकम् । ईम्- एनं यज्ञम् । अच्छ- अभिलक्ष्य । त्वष्टा- तनूकरणाधिदेवता सूर्यः । आ गन्तु- आगच्छतु । स्मत्- प्रशस्तिर्यथा भवति तथा । प्रशंसायामिति सायणः । सूरिभिः- विद्वद्भिः । अभिपित्वे- अभिपतनीये अस्मद्यज्ञे । सजोषाः- समानप्रीतिर्भवेत् । वृत्रहा- आवरणशक्तिभेदकः । चर्षणिप्राः- मनुष्यपूरकः । नराम्- नृणाम् । तुविष्टमः- प्रभूततमः । इन्द्रः- ईशानशीलो देवः । इह- अत्र । नः- अस्मान् । आ गम्याः- आगच्छतु ॥६॥

उत न ई मतयोऽश्वयोगाः शिशुं न गावस्तरुणं रिहन्ति।

तमीं गिरो जनयो न पत्नीः सुरभिष्टमं नरां नसन्त ॥ १.१८६.०७

उत- अपि च । अश्वयोगाः- प्राणयोगाः । नः- अस्माकम् । मतयः- भावनानि । ईम्- इन्द्रम् । तरुणं शिशुम्- वत्सम् । गावो - धेनवः । रिहन्ति न- लिहन्तीव । आस्वादयन्ति । तमीम्- अमुमेनमिन्द्रम् । जनयः- शुभजनन्यः । गिरः- वाचः । नराम्- उपासकानाम् । सुरभिष्टमम्- अतिशयेन सुरभिम् । न पत्नीः- जाया इव । नसन्त- व्याप्नुवन्ति ॥७॥

उत न ई मरुतो वृद्धसेनाः स्मद्रोदसी समनसः सदन्तु।

पृषदश्वासोऽवनयो न रथा रिशादसो मित्रयुजो न देवाः ॥ १.१८६.०८

उत- अपि च । नः- अस्माकम् । ईम्- एनं यज्ञम् । वृद्धसेनाः- विवृद्धगणाः । मरुतः- प्राणविशेषाः । रोदसी- तेषां पत्नी तडित् वाग्वा । समनसः- सहृदयाः । सदन्तु- आगच्छन्तु । पृषदश्वासः-

अन्वेषणवेदनप्रतीकगौरवाहनाः । अवनयो न रथाः- भूमिसमानविस्तीर्णरथिनः । रिशादसः-
शत्रुनाशकाः । मित्रयुजो न देवाः- स्नेहयोजिताश्च देवताः ॥८॥

प्र नु यदैषां महिना चिकित्त्रे प्र युञ्जते प्रयुजस्ते सुवृत्ति ।

अध यदैषां सुदिने न शरुर्विश्वमेरिणं प्रुषायन्त सेनाः ॥ १.१८६.०९

नु- क्षिप्रम् । एषाम्- मरुताम् । महिना- महिमा । प्र- प्रकर्षेण । चिकित्त्रे- ज्ञायते । ते- मरुतः ।
सुवृत्ति- सुष्ठुतीनाम् । प्रयुजः- प्रयोगान् । प्रयुञ्जते । अध- अथ । सुदिने- शोभनदिवसे । न शरुः-
अन्धकारहिंसकः सूर्यः स्वकिरणैर्यथा लोकमाप्याययति तथा । विश्वमिरिणम्- सर्वमूषरप्रदेशम् ।
सेनाः- मरुद्गणाः । आ- समन्तात् । प्रुषायन्त- नन्दनवनमिव वृष्ट्या उत्पादयन्ति ॥९॥

प्रो अश्विनाववसे कृणुध्वं प्र पूषणं स्वतवसो हि सन्ति ।

अद्वेषो विष्णुर्वातं ऋभुक्षा अच्छा सुम्नाय ववृतीय देवान् ॥ १.१८६.१०

अवसे- रक्षायै । अश्विनौ- प्राणेशौ । प्र कृणुध्वम्- प्रकर्षेण ध्यानं कुरुत । पूषणम्-
आत्मपोषकमात्मसूर्यम् । प्र कृणुध्वम् । स्वतवसो हि सन्ति- आत्मबला वै देवाः । विष्णुः-
सर्वव्यापीश्वरः । अद्वेषः- द्वेषविरोधिप्रेमस्वरूपः । वातः- वायुः प्राणः । ऋभुक्षाः- महात्मा ।
महन्नामैतत् । सुम्नाय- सुखाय । देवान् अच्छ- देवता अभिलक्ष्य । ववृतीय- अभिवर्तयेयम् ॥१०॥

इयं सा वो अस्मे दीधितिर्यजत्रा अपिप्राणीं च सदनी च भूयाः ।

नि या देवेषु यतते वसूयुर्विद्यामेष वृजनं जीरदानुम् ॥ १.१८६.११

यजत्राः- पूज्या उपास्याः । या । देवेषु- देवतासु । वसूयुः- वसुमती सती । नि- नितराम् । यतते-
यत्नं करोति । वः- युष्माकम् । सेयम् । दीधितिः- दीप्तिः । अस्मे- अस्मासु । अपिप्राणी-
चेष्टयित्री । च । सदनी च- निवासयित्री च । भूयाः- भूयात् ॥११॥

Dr. Rangraji